

Němci, Češi, Židé v karlovarském kraji v 19. – 20. století. Studie z regionálních dějin

Disertační práce Mgr. Dagmar Erbenové je ambiciózní studií, která ačkoli sama sebe prezentuje jako *studii z regionálních dějin*, se po mém soudu hlásí mnohem více do oblasti reflexe dějinného vědomí, vytváření historické identity a vnímání regionálních dějin. Autorka pracovala se skupinou respondentů – gymnaziálních studentů 3. ročníku. Vytkla si za cíl zjistit, jaké je jejich vnímání identity karlovarského regionu a čím je tvořeno jejich historické vědomí. Jako další zdroj výzkumu využila regionální cestovní průvodce a zejména popularizační monografie z regionálních dějin, které podrobila detailní analýze. Představu, kterou takto získala, si potom ověřila pomocí několika exkurzů do dějin karlovarského regionu 19. a 20. století. V souvislosti s autorčinou volbou regionálních cestovních průvodců jako jednoho ze základních pramenů pro její disertační práci bych ráda vznesla dotaz, zda autorka uvažovala i o jiných – víceméně srovnatelných pramenných zdrojích, popř. zda takové zdroje vůbec existují?

Disertační práce má silný teoretický základ. Již samotný úvod disertace je velmi kvalitním strukturovaným textem, v němž autorka vymezuje téma disertace, představuje její strukturu a cíle, charakterizuje použité metody a provádí rozbor pramenů a literatury. Zdůvodňuje zde rovněž způsob citace pramenů a literatury, který není v historických pracích právě obvyklý. Pokud by měla autorka v úmyslu alespoň část disertace publikovat, přimlouvala bych se za to, aby zvolila klasický způsob citací a odkazů.

V první bohatě strukturované kapitole se Dagmar Erbenová věnuje složitému teoretickému vymezení základních pojmů historické skutečnosti, jako např. historické povědomí, historické vědomí, historické poznání, historická paměť, region a historická identita. V této části disertace autorka prokázala velmi hluboké teoretické znalosti zkoumaných problémů, vyjadřuje se k různým pojetím prezentovaným v české i zahraniční literatuře, čímž poněkud zmírňuje převážně kompilační ráz této kapitoly. Erbenová porovnává různé přístupy, vůči některým se vymezuje, s jinými se ztotožňuje. Četba této části textu klade na čtenáře vysoké nároky. Autorka se však ve svém výkladu neztrácí, sleduje předem vymezenou linii a dospívá ke konkretizaci jednotlivých pojmů.

Jeich konkrétní naplnění pak realizuje na základě dotazníkového šetření, které provedla mezi výše uvedenou skupinou respondentů. Dospívá k velmi zajímavým závěrům, mj. k tomu, že gymnaziální studenti směřují přítomnost a minulost (v otázce národnostních menšin), že podléhají zažitým klišé obvyklým u předchozích generací (otázka odsunu), nebo že o historickém vývoji svého regionu mají velmi zkreslené představy. Otázkou je, jakou výpovědní hodnotu tento kvalitativní výzkum má. Autorka jej sama klasifikuje jako *kvalitativní orientační šetření* a pracuje s velmi omezeným počtem respondentů, výsledky, k nimž dospěla lze těžko považovat za určující pro vymezení historického vědomí a historické identity v karlovarském regionu. Po mém soudu by v tomto případě byl na místě kvalitní sociologický výzkum. Uvítala bych, kdyby se Dagmar Erbenová

mohla při obhajobě disertační práce vyjádřit k tomu, jaké výsledky by předpokládala u stejné věkové skupiny, avšak na jiném typu školy (např. odborná učiliště), nebo u jiných věkových kategorií, např. generace rodičů či prarodičů respondentů, s nimiž pracovala, a jakou váhu má podle ní zjištění, k němuž dospěla.

Ve druhé kapitole disertační práce, disponující rovněž řadou podkapitol, se autorka zabývá problematikou regionálních dějin. Zde bych ráda ocenila skutečnost, že Dagmar Erbenová si jako jedno ze základních teoretických východisek zvolila pozoruhodnou studii Františka Kutnara *Hodnota a úkol regionálního momentu v dějinách* (s. 103 – 104). Poněkud stranou její pozornosti zůstává Kutnarovo strukturální pojetí této problematiky (podle Kutnara totiž mezi *regionálním momentem* a oním *obecně národním* v dějinách existuje „*oboustranná podmíněnost, oboustranné prolnutí a oboustranná vázanost nižší a vyšší hospodářsko-sociální a kulturně myšlenkové struktury, přičemž vztah částí a celku je organický a stupňovitě řazený. Není totiž celku, aby nebyl částí jiného vyššího celku, a není totiž částí, aby nebyla celkem vzhledem k částem nižšího charakteru.*“) Z nabízejících se teoretických východisek zůstaly víceméně opomenuty rovněž regionální studie historiků poválečných generací školy Annales, které dospěly až k jistému konceptuálnímu vyústění. V další části kapitoly se autorka pokouší pracovat s možností zařazení regionálních dějin do *školní edukace*. Zamýšlí se nad edukačním materiálem regionální i obecné povahy a možnostmi jeho využití.

Zbývající část této kapitoly je věnována exkurzům do regionálních dějin, které mají ilustrovat předcházející autorčiny teoretické i praktické výzkumy. Na poměrně malé ploše, cca 60 stran, se pokusila načrtnout nejvýraznější momenty historického vývoje karlovarského regionu v 19. a 20. století, předsevzala si nahlížet tento vývoj optikou koexistence tří etnik: Čechů, Němců a Židů. Hned na počátku se negativně vymezuje vůči často přetrvávající představě jejich víceméně konfliktního soužití a upozorňuje na jistou multikulturálnost, která byla naopak pozitivním důsledkem tohoto soužití. Při zpracování této části druhé kapitoly se autorka opírala jednak o odbornou literaturu (odkazuje např. na Kárníka, Gebharta, Kuklíka), dále o regionální historiografickou produkci a zejména o regionální tisk. Na řadě míst svého výkladu se zamýšlí nad možnostmi využití dílčích momentů regionálních dějin ve *školní edukaci*.

Přestože je disertační práce Mgr. Dagmar Erbenové tvořena „pouze“ dvěma kapitolami, spatřuji v ní tři okruhy autorčina zájmu: *první* - teoretická problematika historického vědomí, poznání, identity atp., *druhá* - problém regionálních dějin, jejich vymezení, pojetí, specifika a výklad, jež odpovídají jednotlivým kapitolám a mezi nimi krystalizující oblast *třetí*, která je orientována do praxe. Prolíná oběma kapitolami a míří do

oblasti víceméně pedagogické, neboť autorka se snaží odpovědět na otázky po konkrétní podobě historického vědomí gymnaziálních studentů a po možnostech zařazení formování tohoto vědomí a vědomí historické identity, stejně tak jako exkurzů z regionálních dějin do *školní edukace*. Za nejpropracovanější považuji první část teoretickou, bez zajímavosti nejsou ani výsledky kvalitativního šetření, které jsou využity v závěru této první kapitoly. Vzhledem k omezenému počtu respondentů však mají pouze ilustrativní funkci. Otázkou je, zda by bývalo nebylo vhodnější zvolit postup, který by vedl k odhalení skutečné podoby současného historického vědomí karlovarského regionu. (K tomu by se měla autorka vyjádřit při obhajobě disertační práce.) Tato prakticky orientovaná část disertace pak přechází do kapitoly druhé, kde se autorka věnuje regionálním dějinám, po mém soudu však velmi výběrovým a schematickým způsobem. Tato druhá kapitola by si bývala rozhodně zasloužila důkladnější rozpracování, které by autorku mohlo dovést ke konkretizaci teoretických pojmů, jimiž se zabývá v kapitole první.

Závěr disertační práce je koncipován opět velmi pečlivě, autorka vysvětluje své původní záměry i výsledky svého snažení a naznačuje možnosti jejich využití v praxi.

Ačkoli druhá kapitola disertační práce Mgr. Dany Erbenové působí poněkud uspěchaným a lehce nedodělaným dojmem, doporučuji její disertační práci k obhajobě. Svoje stanovisko odůvodňuji autorčinou snahou o neobvyklé uchopení tématu regionálních dějin, velmi solidní teoretickou základnou a rovněž vyhovující formální úrovní disertační práce. Pro případné autorčiny publikační záměry však doporučuji text dopracovat.

PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

V Hradci Králové 3. srpna 2013.